

Lucia Toriská

DVBS01 Radok

prof. PhDr. Eva Stehlíková

26.10.2011

Divadlo na Vinohradech

Základný kameň divadla podľa návrhu architekta Aloise Česnkého bol položený v roku 1905 na sviatok sv. Václava. Celá proces stavby trval dva roky a 24. Novembra 1907 bolo divadlo slávnostne otvorené premiérou hry Jaroslava Vrchlického, Godiva. Spoločnosť bola nadšená, zakladali sa špeciálne denníky, ktoré pozorovali a informovali o stave stavby divadla, o počte rozrastajúceho sa hereckého súboru, a o všetkom, čo s divadlom súviselo. Po otvorení existovali v Mestskom divadle na Kráľovských Vinohradoch dva súbory – činoherný súbor a súbor opery a operety. Hladký začiatok vybudovania po 50. rokoch fungovania vymenilo obdobie spútaných rúk, kde divadlo aj divadelný súbor neboli samí sebou a nemohli tvoriť a napredovať.

Divadlo na Vinohradech prešlo v období po Stalinovej ére popri budovaní sociálneho realizmu zložitou premenou. Samotné 50. a 60. roky boli zaznamenané ako roky zásadných premien divadelnej Prahy. Vinohradské divadlo sa delilo na Divadlo československej armády a na Městské divadlo pražské so sídlom v Komornom divadle a Divadle komédie. Divadlo má už len činoherný súbor. Aj keď je vinohradská scéna situovaná v centre Prahy bola dlho odstrkovaná a odmietaná, kvôli politickým situáciám, hoc mala nábeh stať sa zdatnou protiváhou Národného divadla.

Zmeny nastali nie len v názve Vinohradského divadla, vo vedení divadla ale aj jeho funkciách. Jeho vtedajšou úlohou (rok 1950) mala byť výchova národa, špecificky

zaoberajúca sa na mladú generáciu. Výchova vedúcu k ideám socializmu. Divadlo bolo pridelené československej armáde a na základe rozkazu ministerstva obrany sa stalo Divadlom československej armády. V prvej polovici tohto socialisticky zameraného divadla sa stretávam v databáze inscenácii s faktom, že sa hrali prevažne ruskí autori a autori z ďalekého východu, socialisticko-realistickí predstavitelia, nútené zblíženie východu so západom. Mojmým prekvapením bolo to, že 11.11. 1950 bola premiéra inscenácie Rodina, hra o mladosti V.I. Lenina v 10 obrazoch od I.F. Popov, až natoľko vychovávali mladú generáciu v obraze socialistickom, že priniesli hru o Leninovej mladosti. Exoticky zaujímavou inscenáciou je aj ázijská hra Dievča s bielymi vlasmi od Ting-č Cho.

Umeleckým šéfom tohto obdobia je Aleš Podhorský, no v závrtnom čase ho vystriedal Jan Škoda (do 1960), riaditeľom je plk. Ant. Štof. Samotný Podhorský nezvládal otras po odpísaní Frejku z postu riaditeľa. Frejka totiž vytvoril z Vinohradského divadla umeleckú protiváhu k Národnému divadlu. Obdobie Škodového šéfovania činohry prinieslo poloprázdne sedadlá, ktoré boli občasne zaplnené návštevami vojakov. Divadlo bolo politickou scénou a malo vychovávať vojenské jednotky. Samotní členovia súboru, ktorí po rozdelení ostali na Vinohradoch si obliekali uniformy, zistené podľa výpovede Jana Fischera, režiséra. (Marie Valtrová, str. 120) Vinohrady budili strach a hrôzu. Členom súboru hrozilo vyradenie zo spoločnosti, ak sa rozhodli pre zotrvanie na scéne Vinohradoch po predelení. Hlavným Škodovým poslaním v tejto ére plnej straty bolo opäť vytvoriť herecký súbor, ktorý bol zbavený veľkým počtom význačných umeleckých osobností a doplniť súbor o nové tváre. Herečka Miluše Zoubková menila scénu Vinohradov a Mestských divadiel pražských podľa toho, kde dostala väčšie „angažmá“ a možnosť prejaviť sa. Väčšina hercov sa ale do Vinohradov nemienila vrátiť hlavne kvôli politike. Ostali tu Vladimír Šmeral, Jiřina Štěpničková, Anna Iblova, Antonie Hegerlíková, Vladimír Hlavatý ako piliere umeleckej opory. Pribudli k nim Rudolf Deyl ml., Vlasta Chramostová a Jiří Vala, ktorí postupne pracovali na osobitejšom hereckom a výrazovom výkone.

Divadlo na Vinohradoch má v tej dobe k dispozícii len jednu scénu s kapacitou sedadiel 627 a dokázalo si vystačiť len s piatimi premiérami za sezónu, problém bol ale ten, že nebolo poznať a bádať umelecký program, pretože sa scéna uspokojovala s náhodným výberom sovietskej i svetovej drámy.

Ján Škoda bol divadelnou autoritou, ktorá sa pred príchodom na Vinohrady podujala na vybudovaní „smíchovského“ Realistického divadla a režíroval aj v Národnom divadle. Desat

rokov Škodovho umeleckého šéfovania sa nakoniec začalo prejavovať zlepšením repertoáru. Určite mu pri jeho práci pomohlo aj zmiernenie cenzúry. V roku 1957 bol totiž založený Zväz divadelných umelcov, ktorý umožňoval divadelníkom istú ochranu. Do divadelných repertoárov sa začali vracat' predtým neprijateľné drámy a domáce drámy. Odklonilo sa od žiadaných spoločenských tém a zameralo sa na jedinca a jeho osobu, svet. Význam režiséra, dramaturga, scénografa aj herca nadobudol nové postavenie. Dokazujú to aj kritiky a názory uvedené v publikácii Václava Běhounka, *Práce* 23.6. 1957. „S obvyklým spomalením prichádza zo sveta i do nášho divadla dramatizácia strašného dokumentu z obdobia nacistického temna, „Denník Anny Frankovej“, zápisky mladého židovského dievčaťa, ukrývajúceho sa po dobu dvoch rokov s inými židovskými príslušníkmi na pôjde amsterdamského domu pred transportom do koncentračného tábora. Hfštka ľudí z Anninho denníka je veľká v svojom utrpení i žalosne ľudská v osobných starostiach, tlačiacich sa v malom priestore, z ktorého nesmú vôbec vychádzať, v ktorom sa počas dňa nesmú ani pohybovať.“ (František Kovařík, str. 263) Túto šokujúcu inscenáciu, ktorá by pred rokom 1957 nemohla prejsť cenzúrou mala premiéru dňa 21.6. 1957 na pôde vinohradskej scény ako prvej. Preložil O. Ornest, režíroval J. Strejček, o scénu sa postaral J. Gabriel.

Ďalším krokom vpred pre vinohradskú scénu bola inscenácia *Kráľ Václav IV.*, kde Josef Trägera nešetřil chválou. Publikácia od Josefa Trägera, *Svobodné slovo* 16.2. 1958. „Ústredné divadlo československej armády rozširuje svoj program hier z našej minulosti o drámu A. Dvořáka „Kráľ Václav IV.“ A jeho predstavenie sa skončilo jeho novým víťazstvom. Národný umelec J. Škoda dal Dvořákovdej dráme úplne nový dnešný prízvuk a tým ju vdýchol do súčasného života. Titulná postava bolo zverená novému členovi M. Růžkovi, ktorý prekvapil, jak civilne, konverzačne chopil svoju rolu, ako sa v nej zaobišiel bez pátosu a kráľovského vzhľadu a ako citlivo spodobnil trhlinu vo víchrici búrlivého storočia. Bolo to radostné predstavenie spokojne vzkriesenej domácej drámy (premiéra 14.2. 1958, réžia J. Škoda, výprava J. Gabriel).“ (František Kovařík, str. 263) J. Škoda vyvíja veľa úsilia, aby zabránil škodlivým dôsledkom vtedajších pomerov, ale nemohol, tak ako nikto zabrániť rušivému zásahu zvonku a ušetriť umelecký ústav.

Prehliadnutím on-line databázy divadelného ústavu pozorujem značný nárast domácich autorov v repertoári. Oto Šafránek (*Pohádka z pomsty*), Jiří Procházka (*Svítání nad vodami*), Gustav Oplustil a František Hrdlička (*Prosíme o podpis*), Pavel Kohout (*Sbohem smutku!*, *Josef Švejk aneb Tak nám zabili Ferdinanda*, *Válka s mloky*, *Říkali mi soudruhu*), Josef Kajetán Tyl (*Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*, *Lesní panna aneb Cesta do*

Ameriky, Jan Hus), František Pavlíček (Kníže Bruncvík), Peter Karvaš (Velká paruka), Věra Panovová (Bílé noci na shledanou).

Pri tomto zlepšení umeleckej úrovne a javiskovej realizácie sa nepochybne stál aj Škodov nástupca Luboš Pistorius. Jan Císař hovorí o Pistoriusovi takto: „Je jedným z najtvrdohlavejších režisérov českého divadla. Jeho réžie nesú nesporné znaky toho, že ich tvorca je tiež dramaturgom. Nikdy sa v nich nezaprie dokonalá znalosť textu ako počiatočného aj záverečného bodu predstavenia. Pistorius akoby text zbožňoval. Sleduje každý detail, ktorý autor napísal, dopraje mu na javisku plný význam. Ak je detail prospešný a dobrý tak spolu s ním Pistorius vyhráva. Vďaka tejto vlastnosti dosiahol najväčšieho režisérskeho úspechu na Vinohradoch v hre Ludvíka Aškenazyho – Host.“ (Divadlo na Vinohradech 1907 – 1967, str. 248) V rokoch 1960 – 1965 bol riaditeľom umeleckej scény, režisér a dramaturg práve Luboš Pistorius. Aj samotný Pistorius sa stretával pri svojej práci s odmietaním. Dôkazom toho je zakázaná buditeľská inscenácia Dietlovej komédie (Slečnu pro jeho excelenci). Valná väčšina hier boli post'ahované, nepripustené na scénu. Taktiež hra „ Říkali mi soudruhu“ pod režijným vedením Pistoriusa bola stiahnutá. Hra schematicky rozvíjala postavu defraudanta a zvodca, problém morálky a jej miesta pri budovaní. Padla opona, koniec. Tieto zákazy určite prispeli k Pistoriusovmu odchodu. Rok 1960 bol pre vinohradskú scénu miernym oslobodením. Prevádzkovateľom Divadla československej armády bol Národný výbor hlavného mesta Praha a názov Divadlo československej armády ostal už len ako česť. Divadlo sa zrazu pričlenilo k živému spoločenstvu pražského divadelníctva. Vinohrady, ktoré hľadali stratenú umeleckú rovnováhu ju zrazu nachádzali hlavne v pôvodných hrách. Ak sa objavili neprekonateľné slabiny hereckého súboru vždy, keď šlo o úlohu nad sily a schopnosti súboru, ako napríklad pri inscenácií Shakespearovej Július Caesar, pridružil sa súbor k súhre domácich hier, ktoré úspešne zahájila Kohoutová dramaturg Čapkového románu Válka s mloky. Týmto dokázalo Vinohradské divadlo práve včas, že smeruje k veľkému divadlu, že jeho najbezpečnejšou oporou je domáca dramatika.

Najvýraznejšou osobnosťou a šéfom scénickej výpravy počas rokov 1950 - 1964 je Josef Gabriel. Jeho postavy zrastajú s imaginárnym priestorom, vyznačeným len farbou, prepojenou z ich kostýmov. Napočítala som presne 17 inscenácií na Vinohradskej pôde, v ktorých bol scénografom práve Gabriel. (Barbaři, Cyrano z Bergeracu, Denník Anny Frankové, Don Carlos, Elektra, Jan Hus, Jan Žižka, Král Václav IV., Lesní Panna a mnoho iných). Nová režisérka vlna spôsobila to, že Gabriel mohol spolupracovať aj s J. Svobodou, F. Trösterom, V. Nývltom a V. Synkom, ktorí svorne vnášali na vinohradské javisko nový vzruch svojimi

scénickými návrhmi a pomohli tak k jeho výtvarnému vývoju. Herecký súbor po častej obmene hercov nemal v stáde žiadne zrelé herecké osobnosti. V réžii to skúša aj Pavel Kohout, ale najosobitejším režisérom zostáva Jaroslav Dudek, spolupracujúci s výtvarníkom Zbyňkom Kolářem.

Šesťdesiate výročie Vinohradského divadla zastihuje túto scénu v prudkom zvrate, ktorý usiluje zaistiť mu znovu najvýznamnejšie miesto v skladbe pražského divadelníctva, dať mu istú umeleckú smernicu, nájsť osobitý repertoár šitý na mieru, položiť základy k vlastnému javiskovému slohu a obohatiť herecký súbor novými silami, ktoré by zmohli nové umelecké nároky. Toto je program a snaha nového umeleckého šéfa Františka Pavlíčka. Opätovne sa snaží vystavať úmysel vybudovať z Vinohradského divadla druhé Národné divadlo. Pavlíčková dramaturgia sa stavia na veľkom svetovom repertoári klasickom i modernom, ktorý vracia divadlu opäť mnohopočetne obecnosť, našťastie už nie vojakov. Herecký súbor je posilnený o osobnosti ako Miloš Kopecký, Ilja Racek, pretože vinohradská herecká zostava potrebuje hlavne zrelé umelecké osobnosti. Pavlíčkovi sa podarilo vymaniť divadlo spod sféry ministerstva národnej obrany a premenovať ho na Divadlo na Vinohradoch, ktoré sa takto volá dodnes.

Vinohradské divadlo prežívalo otrasy, ktoré nezostali bez následkov pre jeho umelecký rozvoj. Vinohradské divadlo prežívalo skutočne len po boku Národného divadla. Na šťastie sa ale našiel umelecký tím, ktorý dokázal usmerniť repertoár k žiadostivosti divákovi, dokázal ukojiť a preto tvrdím, že vinohradská scéna mala za šéfovania Pistoriusa a neskôr Pavlíčka umelecký prínos, a plynule neprešla do úpadku.

Zdroje :

Kovařík, František. Kudy všudy za divadlem. Vydal Odeon, 1984

Divadelní ústav. Divadlo na Vinohradech. Praha, 1968

Valtrová, Marie. ORNESTINUM, Slavná éra Městských divadel pražských. Brána Praha, 2001

Databáza on-line : dostupná na <http://db.divadelni-ustav.cz/inscenace.aspx> , dňa 25.10. 2011

